

Szücs Norbert

A SZEGEDI LAKOSOK ÉS PEDAGÓGUSOK INTEGRÁLT OKTATÁSSAL KAPCSOLATOS ATTITÚDJEI

BEVEZETÉS

A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Szociológia Tanszéke, Feleky Gábor irányításával a 2000/2001. tanév óta évenkénti rendszerességgel szervezi meg a *Szeged Studies* kutatásokat. A kutatás-sorozat lehetőséget biztosít a szociológia szakos hallgatók számára, hogy egy empirikus kutatás minden munkafázisával a megismerkedjenek. Az adatfelvételt a kérdőívszerkesztéstől az adatfájl elkészítéséig a tanszék oktatói koordinálják, de a kutatási problémák konceptualizálásában és operacionalizálásában, a mérőeszköz elkészítésében a tanszék oktatói mellett a felsőbb évfolyamos hallgatók is részt vesznek. A kérdezőbiztosként dolgozó hallgatók részletes kérdezési útmutató alapján járnak el, mely tájékoztatást ad az adott kutatás céljairól, fókuszpontjairól, a terepmunka szabályairól, a mérőeszköz használatáról. A kérdezői hálózatot a kutatást vezető oktató irányításával a felsőbb évfolyamos hallgatók, mint területi instruktorok koordinálják: folyamatosan tartják a kapcsolatot a csapatukba tartozó hallgatókkal, megbeszélik velük a lekérdezés során felmerült problémákat és kontrollálják munkájukat. A kutatásnak a város felnőttkorú lakosságára vonatkozó reprezentativitását a Szociológia Tanszék a Központi Statisztikai Hivataltól rendelt címmintával, valamint a Leslie Kish-kulcs használatával biztosítja. A lekérdezés során felvett adatokat ugyancsak a hallgatók rögzítik, oktatói irányítással és ellenőrzéssel.

A kutatás-sorozatban több alkalommal részt vettem – kezdetben a Szociológia Tanszék hallgatójaként, később óraadó oktatójaként – így személyes tapasztalatom, hogy a hallgatók felkészítését, szociológussá válását és későbbi elhelyezkedési lehetőségeit alapvetően meghatározza a Szeged Studies kutatásokban való részvételük. Magam a *Szeged 2001* (N=1171) kutatás adatbázisa alapján készítettem el „*A cigányokkal kapcsolatos társadalmi távolság mértéke a szegedi lakosság körében*” című OTDK dolgozatomat, valamint több pályakezdő publikációm.

A *Szeged 2009* kutatás (N=2400) az integrált oktatás elfogadásával, valamint a társadalmi távolsággal és a pedagóguspálya presztízsével kapcsolatos kérdésblokkot is tartalmazott, melynek elemzését felhasználtam a „*Többségek településeken zajló közoktatási deszegregációs programok sikerkritériumai*” címmel elkészített doktori disszertációmban.

A doktori dolgozatom elkészítése érdekében 2009. májusában Szeged, Hódmezővásárhely, Kiskunhalas és Orosháza településeken, az önkormányzati fenntartású általános iskolák és középiskolák pedagógusainak körében is kérdőíves vizsgálatot végeztem. Ezen települések kiválasztását azt tette indokoltá, hogy mind a négy városban megszűntettek legalább egy szegregált általános iskolát, tagintézményt, sőt a két megyei jogú város esetében komplex deszegregációs programot valósítottak meg a döntéshozók. A kutatás során elsősorban a pedagógusok integrált oktatással, deszegregációval kapcsolatos nézeteire, szakmai identitására, módszertani képzettségére, pedagógiai elveire kérdeztem rá, de a *Szeged 2009* kutatás során használt releváns kérdésblokk természetesen ezekben a kérdőívekben is szerepelt.

Kutatásfinanszírozási okokból teljes körű, önkitöltős lekérdezést szerveztem meg. Az érintett települések önkormányzatai támogatták a kutatás lebonyolítását, központilag megszervezték a mérőeszközök kiosztását, segítették az adatfelvétel koordinációját. A négy városban kitöltött mérőeszközök egy kérdésblokk kivételével azonosak voltak. Az eltérés oka, hogy az oktatási rendszer átalakításával, az iskolabezárással kapcsolatban a lokális sajátosságokhoz kellett igazodnom a kérdésfeltevés során.

Szegeden 1206 adatközlő válaszolta meg a kérdéseket, akik közül 641 tanított általános iskolában. A 2007-ben elindított deszegregációs program során a megszűntetett gettóiskolából összesen 11 befogadó intézménybe irányították át a döntő többségben halmozottan hátrányos helyzetű, cigány származású tanulókat (lásd: Szűcs 2009; Fejes és Szűcs 2009). Jelen tanulmányban, a szegedi pedagógusok integrált oktatással kapcsolatos véleményének az elemzése során releváns esetekben a deszegregációs szempontból befogadó általános iskolában dolgozó pedagógusok (érintett pedagógusok, N=333), illetve a deszegregációs program által nem érintett általános iskolában dolgozó pedagógusok (nem érintett pedagógusok, N=308) válaszait elkülönítve, egymással összehasonlítva kezelem. Hasonlóképpen élek az összehasonlítás lehetőségével a szegedi lakosság körében a *Szeged 2009* kutatás során lekérdezett kérdések esetében is.

Az alábbi tanulmány elkészítésével nemcsak a szegedi lakosok és pedagógusok integrált oktatással kapcsolatos véleményeit szeretném áttekinteni, hanem egyben

Felek György Tanár Úrnak is köszönetet szeretnék mondani, oktatóként és munkatársként adott tanácsaiért, támogatásáért, bizalmáért!

A LAKOSSÁG INTEGRÁLT OKTATÁSSAL KAPCSOLATOS ATTITÜDJEI

A Szegedi Tudományegyetem Szociológia Tanszéke által megvalósított *Szeged 2009* című vizsgálat megerősítette azt a számos kutatás által bizonyított tényt (Csepeli és mtsai 1998., Erős 1998., Szűcs 2004), hogy Magyarországon a leginkább elutasított etnikai kisebbségi csoport a cigányság. A Bogardus-skála elemzése megmutatja, hogy minden második szegedi lakos megakadályozná vagy lebeszelné gyermekét arról, hogy cigány származású házastársat válasszon magának.

1. táblázat Cigányokkal szembeni társadalmi távolság mértéke, lakossági minta (N=2577, %)

Ön hogyan fogadná (örülne-e neki avagy ellenezné), ha gyermeke választottja cigány származású volna?	
Megakadályozná	14,5
Lebeszelné	35,8
Elfogadná	41,3
Természetesnek venné	3,9
Kifejezetten örülne neki	0,3
Nem tudja/nem válaszolt	4,2

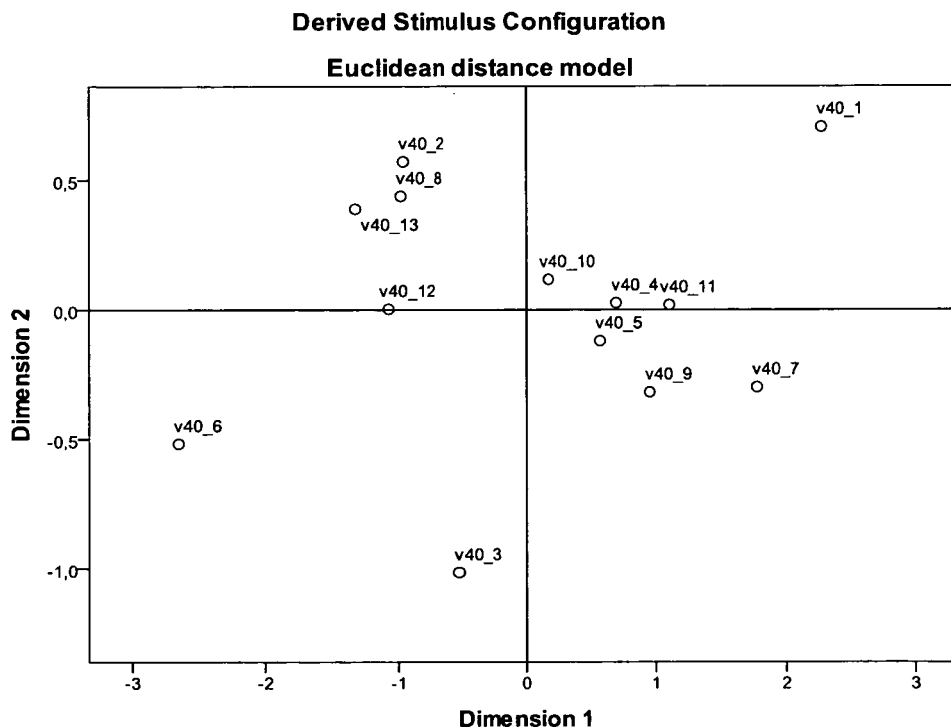
A többdimenziós skálázás módszerét alkalmazva¹ egyértelműen látszik, hogy a cigányok (v40_6) megítélése minden egyéb kisebbségi csoporttól² elkülönül, s mindkét tengelyhez képest negatív. Az 1. tengely az etnikus jegyek alapján szelektálja a vizsgált kisebbségeket, a negatív tartományban helyezkednek el az etnikai csoportok. A modell arról is képet ad, hogy a szegedi lakosok nem etnikai, hanem vallási-kulturális kisebbségnek tekintik a zsidókat, az iskolázatlanabb családból származók körét viszont egy részük etnicizálja. A 2. tengely a szociális távolságot képezi le. A negatív tartományban csak a cigányok és az iskolázatlanabb család-

¹ A módszert az SPSS program MDS – ALSCAL eljárásával hajtottam végre, a változók közötti távolság mérésére az euklideszi távolságmérési módszert alkalmaztam.

² v40_1 = gazdagabb; v40_2 = arab; v40_3 = iskolázatlanabb; v40_4 = más vallású; v40_5 = szegényebb; v40_6 = cigány; v40_7 = iskolázottabb; v40_8 = néger; v40_9 = paraszt; v40_10 = zsidó; v40_11 = munkás; v40_12 = kínai; v40_13 = morén

ból származóak kerültek jelentős távolságba a tengelytől. Ez a helyzet megerősíti az előbbi kijelentést: a válaszadók jelentős része a kvalifikálatlan, rossz szociális helyzetű társadalmi csoportokat látens módon a cigányokkal azonosítja.

1. ábra Többdimenziós skálázás, kisebbségekkel szembeni társadalmi távolság, lakossági minta

(Stress: 0,04557 R Square: 0,99183)

A szegedi lakosok döntő többsége (85,7%) szerint a cigány és nem cigány gyerekek közötti konfliktusok problémát jelentenek az iskolában. Sőt, a válaszadók egynegyede nagyon súlyosnak – ezáltal gyakorinak és hevesnek – ítélte az iskolai etnikai konfliktusokat, s mindössze 8 százalékuk cáfolta ezt az álláspontot.

2. táblázat Interetnikus konfliktusok az iskolában, lakossági minta (N=2577, %)

Véleménye szerint általában az iskolákban mekkora problémát jelentenek a cigány és nem cigány gyerekek közötti konfliktusok?	
Nagyon súlyos problémát jelentenek	25,0
Problémát jelentenek	60,7
Nem jelentenek problémát	6,1
Egyáltalán nincs ilyen jellegű probléma	1,6
Nem tudja/nem válaszolt	6,8

Bár a többség konfliktusforrásnak tartja az etnikai integrációt, mindössze az adatközlők egyötöde támogatja az intézményi szintű szegregációt. További 13 százalék szerint a cigány származású tanulók oktatásában az osztály-szintű elkülönítés a célravezető. Így elmondható, hogy a szegedi lakosok egyharmada nyíltan szegregáció-párti.

A válaszadók egyötöde szerint nem igényelnek különleges bánásmódot a cigány tanulók. A legnagyobb csoport – a megkérdezettek 43 százaléka – manifeszt módon egyetért a közoktatási integrációval, de szükségesnek tartja a speciális elbánást a cigányok fiatalokkal szemben. Nem egyértelmű, hogy szociális, szociokulturális alapú hátránykompenzáló szándékot takar ez a kitétel, vagy etnikus alapú megkülönböztetést.

3. táblázat Cigány tanulók integrált oktatásával kapcsolatos attitűd, lakossági minta (N=2577, %)

Véleménye szerint hogyan kellene megoldani a cigány gyerekek általános iskolai oktatását?	
Külön iskolában kellene megoldani	19,0
Együtt, egy iskolában a nem cigány gyerekekkel, de külön osztályban/csoportban	12,9
Egy közös osztályban a nem cigány gyerekekkel, de külön figyelve rájuk	43,4
Közös osztályban, és nem is kell rájuk külön figyelni	20,1
Nem tudja/nem válaszolt	4,6

A cigány tanulók oktatásával kapcsolatos álláspontok elemzése is csak részben válaszolja meg a fenti kérdést, hiszen a válaszadók egyértelműen megosztottak ezzel kapcsolatban. A válaszadók egyharmada határozottan úgy gondolja, hogy a cigány tanulókat másfajta pedagógiai módszerekkel kell oktatni, mint a nem cigány tanulókat, egynegyedük viszont határozottan elutasítja ezt az álláspontot.

A kudarcok okainak feltárása során sokkal egyöntetűbbek a vélemények. A válaszadók döntő többsége, több mint 90 százaléka a családi hátteret teszi elsősorban felelőssé a cigány tanulók iskolai sikertelenségéért. Véleményük szerint a szociokulturális környezet hatása elsősorban a motivátlanságban jelentkezik. A gyerekekre ható szereplők közül elsősorban a szülők felelősségét hangsúlyozzák. Egyértelműen elismerik, hogy cigány szülők éppen olyan fontosságot tulajdonítanak a gyerekeik iskoláztatásának, mint a nem cigány szülők, de abban is egyetért a válaszadók döntő többsége, hogy a családi szocializáció számos káros jelenséggel jár együtt: olyan normarendszert sajátítanak el, mely zavarja a környezetükben élőket. Szintén nagyon elterjedt állítás, hogy a cigány tanulók szüleivel nehezebb együttműködni a pedagógusoknak, mint a többi szülővel. Az iskolai kudarcok eddig felsorolt magyarázataival a szegedi lakosok legalább négyötöde egyetértett, álláspontjuk homogénnek mondható.

A pedagógusok felelősségének vizsgálata már inkább megosztotta a válaszadókat. Közel egyharmaduk határozottan elutasította a tanárok kompetenciahiányával kapcsolatos állítást, s csak 13,5 százalékuk jelentette ki egyértelműen, hogy a cigány tanulók tanulmányi kudarcait az okozza, hogy a pedagógusok nem tudnak bánni velük. Mind az állítással egyetértők, mind az elutasítók körében jelentős tehát a bizonytalanok, illetve a kérdést árnyaltan megítélők aránya.

Az integrált oktatáshoz való jogot az adatközlők döntő többsége elismeri – mindössze egytizedük kérdőjelezi meg. Az oktatási integráció hatása viszont már jelentősen megosztotta a válaszadókat, a felsorolt állítások közül ezt a kérdést ítélték meg a leginkább differenciáltan. A szegediek közel egynegyede teljes mértékben egyetért azzal, hogy a nem cigány gyerekeknek jobb, ha az osztályukban nincsenek cigány gyerekek. Hasonló a kijelentést egyértelműen elutasítók aránya, valamint a bizonytalanul egyetértők, illetve bizonytalanul elfogadók aránya. A kérdéssel kapcsolatos megosztottságot hangsúlyozza a válaszmegtagadók magas száma, illetve az átlagszámításnál tapasztalható magas szórásérték (1,14).

4. táblázat Cigány tanulók oktatásával kapcsolatos álláspontok, lakossági minta (N=2577, %)

	Egyáltalán nem ért egyet	Inkább nem	Inkább igen	Teljes mértékben egyetért	NT/NV
A cigány tanulókat másfajta pedagógiai módszerekkel kell oktatni, mint a nem cigány tanulókat	32,5	10,1	26,3	26,0	5,1
A cigány tanulók tanulmányi kudarcait az okozza, hogy a pedagógusok nem tudnak bánni a cigány tanulókkal.	36,0	19,8	23,4	13,5	7,3
A cigány tanulók tanulmányi sikertelenségének legfontosabb oka a családi háttérükben keresendő	2,1	3,4	32,6	58,5	3,4
A cigány tanulók iskolai kudarcát a tanulási motiváció hiánya okozza.	5,7	7,9	38,0	42,3	6,1
A cigány szülők éppen olyan fontosságot tulajdonítanak a gyerekeik iskoláztatásának, mint a nem cigány szülők	45,9	31,2	9,3	6,4	7,2
A cigányok életmódja, kultúrája gyakran zavarja a környezetükben élőket	7,1	8,3	37,8	40,7	6,1
A nem cigány gyerekeknek jobb, ha az osztályukban nincsenek cigány gyerekek	22,6	18,8	24,1	24,6	9,9
Minden cigány gyereknek joga van arra, hogy a nem cigányokkal közös iskolai osztályban tanuljon.	4,9	5,9	25,1	59,5	4,7
A cigány tanulók szüleivel nehezebb együttműködni a pedagógusoknak, mint a többi szülővel	2,9	5,1	32,4	50,4	9,1

A PEDAGÓGUSOK INTEGRÁLT OKTATÁSSAL KAPCSOLATOS ATTITÜDJEI

A szegedi pedagógusoknak az iskola funkciójáról alkotott nézeteit a Lénárd–Szivák szerzőpáros által használt kérdésblokk segítségével kívántam felmérni (2001). Az iskola feladatairól, a társadalomban betöltött szerepéről alkotott véleményük megegyezik a korábbi kutatás eredményével: a két legfontosabb funkciónak a gyermek személyiségének, illetve az intellektuális képességeinek a fejlesztés ítélték meg. A többi állítás sorrendje is hasonló, egyedüli markánsabb eltérést a társadalom kulturális örökségének az előtérbe helyezése jelent (Lénárd és Szivák 2001:42).

Kijelenthető tehát, hogy az iskola tradicionális „pedagógiai” feladatait prioritásként kezelik, a társadalmi szempontok másodlagosak, a pedagógusszerep betöltésével kapcsolatos személyes szempontok pedig a sorrend végére maradnak.

A magas átlagértékek és alacsony szórásértékek megerősítik, hogy egyértelműen elfogadják az összes felsorolt iskolai funkció létjogosultságát. A deszegregációs szempontból befogadó iskolában dolgozó pedagógusok, illetve a deszegregációs program által nem érintett iskolában dolgozó pedagógusok nézetei között nincs szignifikáns különbség.

5. táblázat Az iskola funkcióival kapcsolatos vélemények a pedagógusok körében

	Átlag	Szórás	Elem- szám	Sorrend	
	1=egyáltalán nem ért egyet; 4=teljes mértékben egyetért		(fő)	2009.	2001.
Lehetőséget biztosít minden gyermek személyiségének harmonikus fejlesztésére	3,75	,498	620	1.	1.
Biztosítja a gyermekek tudásának és intellektuális képességeinek magas szintre fejlesztését	3,72	,498	618	2.	2.
A társadalom kulturális örökségének megőrzése és átadása a fiatalabb generációknak	3,64	,535	617	3.	9.
Biztosítja a társadalom normáinak elsajátíttatását	3,44	,651	611	4.	3
Az otthon hiányosságait kompenzálja, biztonságot nyújt a rászoruló gyermekeknek	3,40	,633	614	5.	4.
Fontos eszköze a társadalmi esélyegyenlőség megteremtésének	3,37	,684	609	6.	5
Munkahelyet teremt a pedagógusok számára	3,16	,908	604	7.	8.
A gazdaság és a társadalom igényeit figyelembe véve munkaerőt képez	3,14	,807	592	8.	7.
Lehetőséget biztosít a tanár önmegvalósítására	3,04	,770	614	9.	6.

Az átlagértékek eredményét árnyalja a gyakorisági eloszlás bemutatása. A pedagógusok döntő többsége egyetért azzal, hogy az iskolának fontos szerepe van a hátránykompenzálásban és az esélyegyenlőség megteremtésében: majdnem minden második pedagógus egyértelműen az oktatási rendszer feladatának (is) azonosítja ezen társadalmi problémák kezelését.

6. táblázat Az iskola esélyegyenlőséghez kötődő társadalmi funkcióival kapcsolatos vélemények a pedagógusok körében (N=641, %)

	Egyáltalán nem ért egyet	Inkább nem	Inkább igen	Teljes mértékben egyetért	NT/NV
Az otthon hiányosságait kompenzálja, biztonságot nyújt a rászoruló gyermekeknek	–	7,6	42,1	46,0	4,2
Fontos eszköze a társadalmi esélyegyenlőség megteremtésének	1,2	7,3	41,2	45,2	5,0

A társadalmi funkciók megvalósítása azonban nem kapcsolódik össze a pedagógusok gondolkodásában a szabad iskolaválasztással, miközben nyilvánvalóan ez az egyik központi eleme az oktatási egyenlőtlenségeknek hazánkban. A válaszadó pedagógusok háromnegyede határozottan támogatja a szabad iskolaválasztás rendszerét, sőt: közel 60 százalékuk elfogadja, hogy a szülők a társadalmi elkülönülés érdekében alkalmazzák az intézményválasztás lehetőségét. A fentiek ismeretében nem meglepő, hogy az adatközlők kétharmada egyértelműen elutasítja az iskola-körzeten kívüli intézményt választó, így potenciálisan az elkülönülést kialakító – s egyben annak előnyeit élvező – szülőkre hárítható „képzési hozzájárulás” bevezetésének lehetőségét.

A deszegregációs program által nem érintett intézményben dolgozó pedagógusok kis mértékben kritikusabbak a szabad iskolaválasztás gyakorlatával szemben, mint a befogadó iskolában dolgozó tanárok, de a különbség nem szignifikáns.

Az elkülönítés hatásait vizsgálva minimális azon válaszadók aránya, akik nyílt szegregáció-párti álláspontot hangsúlyozva azt vallják, hogy semmiféle hátránnyal nem jár az elkülönítés a szegregált körülmények között tanuló diákok számára. Legtöbbször beilleszkedési problémákkal, pozitív modellek hiányával, diszkriminációval azonosítják a problémát. Kijelenthető tehát, hogy a szegedi pedagógusok a cigány tanulók elkülönítésének a káros hatásait elsősorban az előítéletekkel kapcsolják össze, a szegregáció okozta alacsonyabb oktatási minőség következményeit kevesen ismerik fel.

A befogadó iskolák pedagógusai egyértelműen jobban érzékelik az elkülönítés veszélyeit, minden állítást nagyobb arányban erősítettek meg, mint a deszegregációs program által nem érintett intézmények pedagógusai. Különösen igaz ez a hátrányos megkülönböztetéssel és a tananyagcsökkentéssel kapcsolatos

állítások esetében, hiszen nyilvánvalóan ezen hátrányokat ők inkább megtapasztalták a Móra Ferenc Általános Iskolából érkező halmozottan hátrányos helyzetű, cigány származású tanulók megjelenését követően.

7. táblázat Cigány tanulók elkülönítésének negatív hatásai (%)

	Érintett N=333	Nem érintett N=308
Később beilleszkedési problémákhoz vezet	57,4	50,0
Hiányzik a pozitív példa	45,6	45,1
Hátrányos megkülönböztetést jelent	45,9	35,4
Hiányzik a sokszínűség	14,4	12,7
Általánossá válik a tanulással szembehelezkedő magatartás	29,7	25,0
A tanár a tananyag csökkentésével reagál	23,4	12,7
A képzettebb tanárok elmennek az iskolából	16,2	13,0
Leromlik az iskola infrastrukturális állapota	15,0	10,7
Semmilyen hátránnyal nem jár	3,9	6,5

Megjegyzés: Több válasz is lehetséges!

Az előbbi eredmények ismeretében némileg meglepő, hogy a szegregált iskolák bezárását a megkérdezettek nem az előítéletek megszüntetéséhez kötik, hanem egy gyakran hangoztatott, ám valós magyarázattal nem szolgáló „frázishoz” kapcsolják – miszerint az „*elkülönítés ezen formája hátrányos megkülönböztetést jelent*”.

8. táblázat A deszegregáció/iskolabezárás elsődleges okának megítélése (%)

	Érintett N=333	Nem érintett N=308
Ezek az iskolák a legrosszabbul felszereltek	1,2	3,9
Ezekben az iskolákban alacsony az oktatás minősége	12,6	11,4
Ezek az iskolák gátolják az előítéletek megszüntetését	15,6	11,7
Az elkülönítés ezen formája hátrányos megkülönböztetést jelent	40,5	37,7
Egyéb	16,8	21,1
Nem tudja/nem válaszolt	13,2	14,3

A PROBLÉMÁK „ETNICIZÁLÁSA”

Nemcsak a szegedi lakosok, hanem a szegedi pedagógusok is a cigányokkal szemben tartják a legnagyobb társadalmi távolságot a kérdőívben felsorolt társadalmi csoportok közül. A pedagógusok körében kiugróan magas a döntésképtelen adatközlők aránya, ami utalhat szituációtól függő véleményalkotásra is. Áruklódó azonban, hogy a – kitalált, így sokak számára joggal ismeretlen népcsoportot, a „moréneket” követően – a cigányok, illetve a „négerek” és a kínaiak csoportja esetében kiemelkedően magas a válaszmegtagadók aránya. Valószínűsíthető, hogy a politikailag korrekt beszéd mód elsajátítása akadályozta meg a pedagógusokat a nyílt elutasításban. Ezt az álláspontot megerősíti, hogy a befogadó iskolák pedagógusai és a deszegregációs folyamatban nem érintett intézmények dolgozói körében a válaszmegtagadók és az elutasítók összesített aránya egyenlő – az „érintett” pedagógusok alkalmazzák mindennapi munkájuk során a leggyakrabban a politikailag korrekt beszéd módot.³

Ebből következően nem tehetünk olyan megállapítást, hogy a pedagógusok bizonyíthatóan kevésbé előítéletesek, mint a szegedi lakosok, sőt elmondható, hogy az elfogadók vagy befogadók⁴ aránya közel 10 százalékponttal alacsonyabb a pedagógusok körében, mint a szegedi lakosok esetében.

9. táblázat Cigányokkal szembeni társadalmi távolság mértéke (%)

	Érintettek N=333	Nem érintettek N=308	Szegedi lakosság N=2577
Megakadályozná	5,7	3,6	14,5
Lebeszelné	20,7	28,6	35,8
Elfogadná	32,1	30,8	41,3
Természetesnek venné	2,7	3,9	3,9
Kifejezetten örülne neki	0,3	0,6	0,3
Nem tudja/nem válaszolt	38,4	32,5	4,2

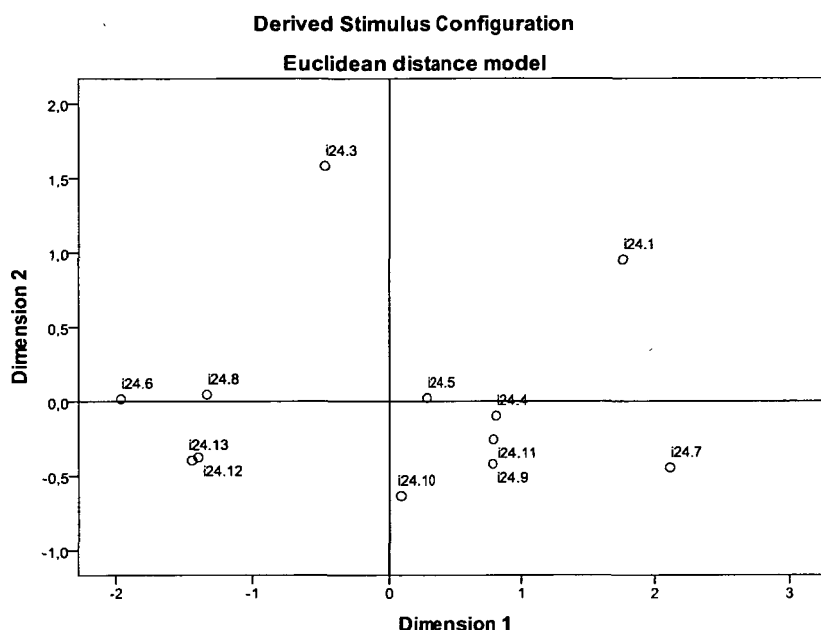
Megjegyzés: A mérőeszközben szereplő pontos kérdés: „Ön hogyan fogadná (örülne-e neki avagy ellenezné), ha gyermeke választottja cigány származású volna?”

³ A Szeged 2001 kutatásban szereplő Bogardus-skála eredményeinek elemzése bebizonyította, hogy bár a több nyelvet beszélő, magasabb iskolázottságú szegedi lakosok a válaszadók többségénél kisebb társadalmi távolságot tartanak a cigányokkal szemben, a politikailag korrekt beszéd mód alkalmazása is elterjedtebb körükben. Szűcs 2004: 216

⁴ Természetesnek venné, vagy kifejezetten örülne annak, ha gyermeke választottja cigány származású lenne.

A többdimenziós skálázás eredménye megerősíti a fenti állításokat. A függőleges tengelytől a cigányok csoportja (v24_6) helyezkedik el legtávolabb a negatív tartományban, hiszen ennek a csoportnak az elutasítottsága a legnagyobb mértékű. A cigányok csoportjához közel, szintén jelentős elutasítottságú pozícióban helyezkedik el a kínaiak, a négerk és a morénok csoportja.⁵

2. ábra Többdimenziós skálázás, kisebbségekkel szembeni társadalmi távolság, pedagógus minta

(Stress: 0,05471 R Square: 0,98626)

Két azonos tartalmú, de a kérdőívben jelentős távolságra elhelyezett kérdés szintén feltárja az etnikai alapú előítéleteket: míg a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók esetében a szegedi pedagógusok közel 60 százaléka nem tartotta felelősnek helyzetéért a tanulókat, addig a cigány tanulók esetében az arány 30 százalékra csökkent. Utóbbi célcsoport esetében közel 15 százalékponttal magasabb azon pedagógusok aránya, akik csak az érdem szerinti támogatást javasolják. A válaszmegtagadók magas aránya további elutasító álláspontokat sejtet.

⁵ i24_1= gazdagabb; i24_2=arab; i24_3=iskolázatlanabb; i24_4=más vallású; i24_5=szegényebb; i24_6=cigány; i24_7=iskolázottabb; i24_8=néger; i24_9=paraszt; i24_10=zsídó; i24_11=munkás; i24_12=kínai; i24_13=morén

A deszegregációs programban érintett pedagógusok halmozottan hátrányos helyzetű és cigány származású tanulók támogatásával kapcsolatos véleménye kevésbé különbözik, mint a nem érintett pedagógusoké. Ezen eredmény, valamint a válaszmegtagadók jelentősen alacsonyabb arányának ismeretében kijelenthetjük, hogy a befogadó iskolák pedagógusai kevésbé kezelik etnikus alapú problémának a tanulók iskolai sikertelenségét, nagyobb arányban értették meg a hátrányok komplexitását.

10. táblázat A halmozottan hátrányos helyzetű és cigány származású tanulók támogatásával kapcsolatos vélemények (%)

	Érintett N=333		Nem érintett N=308	
	HHH	Cigány	HHH	Cigány
A tanulók nem felelősek azért a helyzetért, amiben vannak, ezért őket mindenképpen támogatni kell.	56,5	32,7	61,4	29,9
Csak azokat a tanulókat kell támogatni, akik ezt viselkedésükkel, hozzáállásukkal kiérdemelték.	36,9	51,4	27,9	45,1
Csak azokat a tanulókat kell támogatni, akik tehetségesek.	0,3	0,6	0,3	1,0
Nem kell kiemelten támogatni e tanulókat.	0,3	5,7	0,3	6,2
Nem tudja / nem válaszolt	6,0	9,6	10,1	17,9

A szegedi pedagógusok döntő többsége, több mint háromnegyede szerint a cigány és nem cigány gyerekek közötti konfliktusok problémát jelentenek az iskolában. A szegedi lakosokhoz képest azonban egyértelműen kisebb súlyúnak ítélik meg a nehézségeket a pedagógusok. A befogadó iskolában dolgozó tanárok a leginkább optimisták a három alcsoport közül, összesen közel egyhatoduk nem számol különösebb konfliktuspotenciállal integrált oktatás esetén.

11. táblázat Interetnikus konfliktusok az iskolában (%)

	Érintett N=333	Nem érintett N=308	Szeged 2009 N=2577
Nagyon súlyos problémát jelentenek	10,5	14,3	25,0
Problémát jelentenek	65,8	64,6	60,7
Nem jelentenek problémát	15,3	7,5	6,1
Egyáltalán nincs ilyen jellegű probléma	1,5	4,9	1,6
Nem tudja/nem válaszolt	6,9	8,8	6,8

Megjegyzés: A mérőeszközben szereplő pontos kérdés: „Véleménye szerint általában az iskolákban mekkora problémát jelentenek a cigány és nem cigány gyerekek közötti konfliktusok?”

Összegzésként megállapítható, hogy bár Szegeden viszonylag sikeresen megvalósítottak egy közoktatási deszegregációs programot, s 2007-ben az önkormányzati fenntartó bezárta az extrém mértékben szegregált Móra Ferenc Általános Iskolát, a szegediek jelentős része nem látja át az oktatási szegregációból fakadó pedagógiai hátrányokat és társadalmi veszélyeket. A szegedi pedagógusok sem sokkal tájékozottabbak a kérdésben az „átlagembernél”: például túlzottan etnicizálják a problémát, s többségük nem ismeri fel, hogy a szegregáció természetes és szinte elkerülhetetlen következménye az oktatási minőség csökkenése. Egy deszegregációs folyamat sikerét jelentősen befolyásolja a stakeholderek attitűdje, így megállapítható, hogy professzionális kommunikáción alapuló, deliberatív jellegű programmal, az oktatási integráció jelentőségét kiemelő tájékoztató kampánnyal a szegedi program hatékonyságát is jelentősen lehetett volna növelni.

IRODALOM

- CSEPELI GYÖRGY – FÁBIÁN ZOLTÁN – SIK ENDRE (1998): Xenofóbia és a cigányságról alkotott vélemények. In Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György (szerk.): *Társadalmi Riport 1998*. Budapest: Társi, 458-489.
- ERŐS FERENC (1998): Etnicitás és identitás: a cigányellenesség dimenziói a mai magyar társadalomban. In Erős Ferenc (szerk.): *Megismerés, előítélet, identitás. Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény*. Budapest: Új Mandátum, 237-246.

- FEJES JÓZSEF BALÁZS – SZÜCS NORBERT (2009): Hallgatói Mentorprogram. A szegedi deszegregációt támogató pilot program első évének tapasztalatai. *Új Pedagógiai Szemle*, 59. (2) 55-69.
- LÉNÁRD SÁNDOR – SZIVÁK JUDIT (2001): Neveléssel kapcsolatos nézetek. In Golnhofer Erzsébet és Nahalka István (szerk.): *A pedagógusok pedagógiája*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 36-64.
- SZÜCS NORBERT (2004): A cigányokkal kapcsolatos társadalmi távolság mértéke a szegedi lakosság körében. In Pászka Imre (szerk.): *A látóhatár mögött*. Szeged: Belvedere Meridionale, 197-218.
- SZÜCS NORBERT (2009): A tervezéstől a sorsolásig. A beiskolázással kapcsolatos eljárásrendre vonatkozó rendelkezések gyakorlati megvalósulása a szegedi deszegregációs folyamat során. In Jancsák Csaba, Nagy Gábor Dániel és Szücs Norbert (szerk.): *Céhem vándorkönyvei. Tanulmányok a 60. éves Pászka Imre tiszteletére*. Szeged: Belvedere Meridionale, 129-144.